

2. Kvalita lidských zdrojů

Lidské zdroje, pracovní síla, lidský potenciál – třikrát rozdílně pojmenovaná souhrnná skupina obyvatel, která žije a pracuje ať již v obci, okresu, kraji či republice. Kvalita lidských zdrojů v nejširším smyslu znamená především vzdělanost obyvatelstva a schopnost jeho uplatnění na trhu práce.

2.1 Struktura obyvatel

- *sídelní struktura je stabilizovaná, v obcích do 5 000 obyvatel žilo 45 % obyvatelstva a tento podíl vzrostl*
- *stárnutí populace dokládají změny v podílu zastoupení věkových skupin, zatímco podíl obyvatel ve věku 5 až 14 let o 1,9 bodu poklesl, podíl osob ve věku 55 až 64 let se o 2,5 bodu zvýšil*
- *průměrný věk byl v roce 2005 v mezikrajském srovnání třetí nejvyšší*
- *k příznivé změně vzdělanostní struktury obyvatel kraje napomohl růst podílu osob se středním vzděláním, podílem vysokoškoláků byl kraj na druhém místě*
- *naděje dožití v roce 2005 byla nad průměrem ČR – u žen čtvrtá u mužů šestá nejvyšší*
- *stěhování zajistilo v posledních 3 letech celkový přírůstek obyvatel, přistěhovalí byli pro kraj z hlediska věkové a vzdělanostní struktury přínosem, růst významu zahraničního stěhování*
- *projekce obyvatel naznačuje pokles počtu a stárnutí populace*

Skladbu obyvatel regionu je třeba postihnout v širších souvislostech. Jde o prostředí, v němž obyvatelstvo žije, jeho demografický vývoj včetně stěhování, věkové složení a zdravotní stav obyvatel, vzdělanostní strukturu jako základu kvality lidských zdrojů a samotné vzdělávání jako příslibu dalšího zvyšování kvality lidského potenciálu.

Sídelní struktura

Sídelní struktura v dřívějších letech se hrávala z pohledu společenského a ekonomického života podstatnější roli. Z minulosti doznávaly tradiční pohledy na zaostalost venkovského života provázeného nedostupností služeb, kulturního a sportovního vyžití, nedostupnosti pracovního uplatnění či možnosti vzdělání. Úroveň dopravní obslužnosti, masový rozvoj individuální dopravy doprovázený rozvinutou silniční sítí i z okrajových obcí vytváří sídla srovnatelná z hlediska dostupnosti všeho potřebného s městy.

Sídelní struktura Jihomoravského kraje je v posledních letech stabilizovaná. Změny v počtech obcí, které nastaly, jsou spojeny se zákonem o změně hranic krajů, podle něhož přešlo od 1. 1. 2005 do správy Jihomoravského kraje 25 obcí z kraje Vysočina, většina údajů je pak zpětně přepočítávána na nový stav počtu obcí. V roce 2005 byl Jihomoravský kraj členěn na 672 obcí, z nichž mělo 48 obcí statut města. Proti roku 2000 došlo vzhledem k přepočtu na obce, které přešly z kraje Vysočina, ke snížení stavu o jednu obec – obec Prosatín byla od roku 2002 začleněna do Kuřimské Nové Vsi (obě obce původem z kraje Vysočina). Dále došlo ke zvýšení počtu měst (45 v roce 2000), v průběhu roku 2001 získaly tento statut 2 obce v okrese Břeclav – Lanžhot a Velké Bílovice, nejmladším městem, a to od prosince 2005, je Újezd u Brna v okrese Brno-venkov.

V roce 2005 byly obce rozděleny na 912 částí obcí, ovšem 583 obcí (87 % všech obcí) mělo pouze jednu část, zbylé, tedy 89 obcí, měly více než jednu část. Zvláštní postavení mělo a má Brno. Je členěno na 29 městských částí, které jsou postaveny na úroveň obce. Celkem 9 těchto částí se dále člení na části obce, nejvíce částí obce má Brno-střed, a to 9 částí. Mezi ostatními obcemi dělených na části se vyjímají Letovice v okrese Blansko, které mají 17 částí, dále město Vyškov, v němž je 14 částí.

Tab. 2.1.1 Základní ukazatele sídelní struktury k 31. 12. 2005

	Průměrný počet obyvatel		Průměrná výměra (km ²)		Hustota obyvatel na 1 km ²	Podíl městského obyvatelstva (%)	Podíl osob v % žijících		
	obce	části obce	obce	části obce			v obcích do 200 obyvatel	v obcích do 5 000 obyvatel	v obcích nad 20 000 obyvatel
Česká republika	1 641	680	12,6	5,2	130,0	70,1	1,9	37,4	44,2
Jihomoravský kraj	1 682	1 239	10,7	7,9	157,1	63,0	1,4	45,0	43,9

V Jihomoravském kraji žilo k 31. 12. 2005 celkem 1 130,4 tisíc obyvatel, na jeden kilometr čtvereční připadlo 157,1 obyvatel. Hustotou osídlení byl tedy kraj nad úrovní České republiky a na 3. místě mezi ostatními kraji (po Praze a Moravskoslezském kraji). U tohoto ukazatele je patrný výrazný vliv okresu Brno-město, pokud ho do výpočtu hustoty nezahrneme, pak by hustota osídlení dosáhla pouze 109,6 obyvatel. V jedné obci kraje žilo v průměru 1 682 obyvatel, což bylo proti republikovému průměru o 41 obyvatel více (bez započtení Brna by průměrná obec měla 1 131 obyvatel). Střední stav (mediánová velikost) obce Jihomoravského činila 532 obyvatel (právě polovina počtu obcí měla nižší počet a polovina vyšší počet obyvatel). Výrazný rozdíl průměru a středního stavu je dán velikostní strukturou obcí.

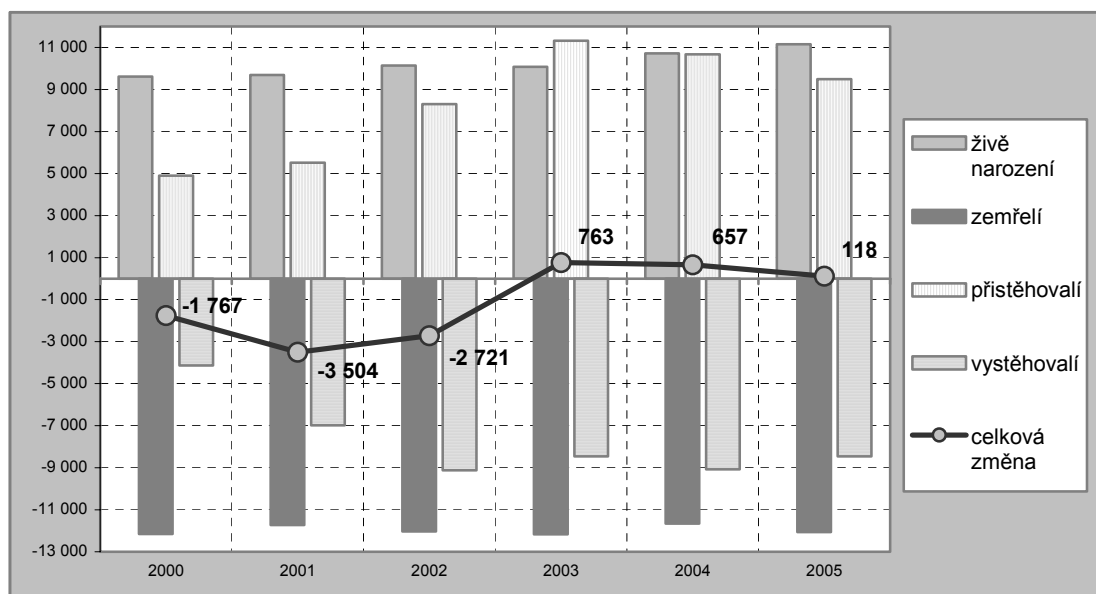
V roce 2005 bylo v Jihomoravském kraji 124 obcí, které měly méně než 200 obyvatel. Tvořily 18,5 % celkového počtu, ale žilo v nich jen 16,1 tisíc obyvatel, což bylo 1,4 % obyvatel kraje. Průměrný počet obyvatel obce v této velikostní skupině představuje 130 osob, střední stav (mediánová velikost obce v této skupině) pak 138 obyvatel. Obcí ve velikostní skupině 200 až 499 obyvatel bylo 195 (29,0 %), žilo v nich 66,0 tisíc obyvatel (5,8 % celku), průměrný počet obyvatel obce v této skupině byl 338 (medián 342). Obcí ve velikostní skupině 500 až 999 obyvatel bylo 181 (26,9 %), žilo v nich 130,0 tisíc obyvatel (11,5 % celku), průměrný počet obyvatel v této skupině obcí byl 718 (medián 724 osob). Podílově odpovídající jsou vcelku údaje za velikostní skupinu 1 000 až 4 999 obyvatel, podíl z celkového počtu obcí zde dosáhl 23,4 % (150 obcí) a u obyvatel v této skupině pak 26,2 % (žilo zde 296,6 tisíc osob), průměr činil 1 977 osob, medián 1 640 osob.

Vývoj osídlení lze hodnotit pomocí tempa změn tzv. základní urbanizace, což je změna podílu osob žijících právě v obcích s méně než 5 000 obyvateli, a tzv. střední urbanizace, což je změna podílu obyvatel žijících ve městech větších než 20 tisíc obyvatel. V roce 2005 podíl obyvatel žijících v obcích do 5 000 obyvatel představoval 45,0 % celku, v porovnání s průměrem České republiky to byl podíl o 7,6 bodu vyšší. Obcí nad 5 000 obyvatel bylo pouze 3,3 % z celkového počtu (22 obcí), žilo v nich ovšem 55,0 % obyvatel kraje. Proti roku 2000 se podíl obyvatel žijících v obcích nad 5 000 obyvatel zvýšil o 2,0 bodu. Naopak podíl obyvatel v obcích nad 20 000 obyvatel (6 měst), který činil 43,9 %, se snížil, a to o 1,5 bodu. Potvrzuje se tendence posledních let, kdy obyvatelé velkých měst přesídlují do příměstských oblastí. Venkov obecně dává prostor bytové výstavbě, životní prostředí je proti větším městům příznivější, individuální doprava zkracuje vzdálenosti a na dosah přibližuje služby poskytované ve městech. Tato fakta hovoří ve prospěch dalšího rozvoje venkovských sídel.

Věková struktura

Ukazatele populačního vývoje a věková struktura obyvatelstva spolu úzce souvisí. Věková skladba obyvatelstva je určujícím prvkem demografického vývoje. Je provázána s přirozeným pohybem obyvatelstva, vyšší zastoupení mladšího obyvatelstva je zárukou vyšší porodnosti a nižší úmrtnosti. Zřejmě je i spjatost s migrací, lidé volí změnu bydliště především v nižším věku, kdy se stěhují za prací, za partnerem, za lepším bydlením.

Graf 2 Pohyb obyvatel v Jihomoravském kraji v letech 2000 až 2005

Počet obyvatel Jihomoravského kraje se v dlouhodobém pohledu snižoval, tendence k úbytku obyvatel byla společná celé republice. Celkový úbytek obyvatel v kraji započal prakticky rokem 1994, kdy byl naposled zaznamenán přírůstek obyvatel (součet narozených a přistěhovalých byl vyšší než suma zemřelých a vystěhovalých) a pokračoval až do roku 2002. Až poslední tři roky sledovaného období byl dosud vykazovaný úbytek nahrazen přírůstkem obyvatel. Na tomto faktu se podílel zvolna rostoucí počet narozených dětí, především však růst počtu přistěhovalých.

Dlouhodobým trendem ve vývoji věkového složení obyvatelstva Jihomoravského kraje, stejně jako obyvatelstva České republiky, je stárnutí, klesající zastoupení nejnižších věkových kategorií. Jak se v kraji měnily podíly vybraných věkových skupin celkem i u mužů a žen v letech 2005 proti roku 2000 je patrné z tabulky 2.1.2. V roce 2005 bylo v kraji 51,7 tisíc osob ve věku 0 až 4 let, tvořily 4,6 % populace kraje, jejich podíl se proti roku 2000 zásluhou vyššího počtu narozených zvýšil o 0,3 bodu. Významně se však snížil podíl obyvatel ve věku 5 až 14 let, 111,4 tisíc osob v tomto věku tvořilo 9,9 % celku (o 1,9 bodu méně než v roce 2000). V souhrnu dvou věkových kategorií (15 až 24 let) byl zaznamenán stejný pokles podílu jako ve skupině 5 až 14 let. V roce 2005 149,1 tisíc osob ve věku 15 až 24 let tvořilo 13,2 % obyvatelstva, tento podíl se snížil také o 1,9 bodu.

Tab. 2.1.2 Obyvatelstvo podle věkových skupin

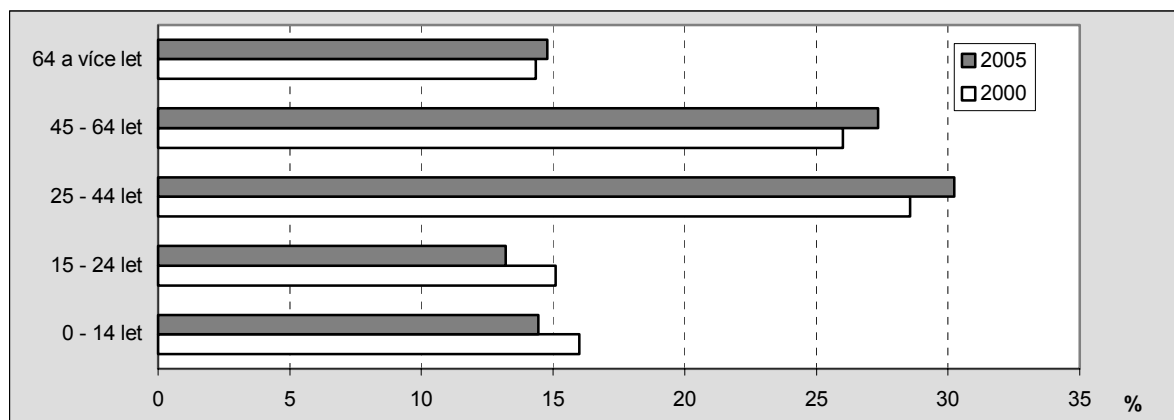
	Celkem			Muži			Ženy		
	2000 ¹⁾	2005	rozdíl 2005 - 2000 v bodech	2000 ¹⁾	2005	rozdíl 2005 - 2000 v bodech	2000 ¹⁾	2005	rozdíl 2005 - 2000 v bodech
Počet obyvatel	1 142 607	1 130 358	²⁾ -1,1	553 962	548 799	²⁾ -0,9	588 645	581 559	²⁾ -1,2
v tom ve věku (%):									
0 - 4 let	4,2	4,6	0,3	4,5	4,8	0,3	4,0	4,3	0,3
5 - 14 let	11,8	9,9	-1,9	12,4	10,4	-2,0	11,2	9,3	-1,8
15 - 19 let	6,8	6,3	-0,5	7,2	6,6	-0,6	6,4	6,0	-0,4
20 - 24 let	8,3	6,9	-1,4	8,8	7,3	-1,4	7,9	6,5	-1,3
25 - 34 let	15,1	16,8	1,7	15,9	17,7	1,7	14,3	16,0	1,7
35 - 44 let	13,4	13,4	0,0	14,1	14,1	0,0	12,8	12,8	0,0
45 - 54 let	15,2	14,1	-1,1	15,4	14,4	-1,0	15,0	13,8	-1,2
55 - 64 let	10,8	13,3	2,4	10,5	12,9	2,4	11,1	13,6	2,5
65 a více let	14,3	14,8	0,4	11,2	11,7	0,5	17,3	17,7	0,4

¹⁾ rok 2000 bez zpětného promítnutí výsledků SLDB 2001

²⁾ změna v %

Ze zbývajících věkových skupin je možno uvést početně nejsilnější skupinu ve věku 25 až 34 let, 190,1 tisíc osob tvořilo 16,8 % celku a podíl osob v tomto věku vzrostl o 1,7 bodu. Nejvyšší nárůst podílu, a to z 10,8 % na 13,3 %, byl zaznamenán u věkové skupiny 55 až 64 let. Ve zvoleném členění věkových kategorií byla druhou nejpočetnější skupinou kategorie osob starších 65 let, 167,0 tisíc osob v tomto věku tvořilo v roce 2005 14,8 % celku s růstem podílu o 0,4 bodu.

Graf 3 Věková struktura obyvatel Jihomoravského kraje v letech 2000 a 2005

Zajímavostí bylo podstatně odlišné zastoupení jednotlivých věkových kategorií v roce 2005 mezi muži a ženami. Srovnáme-li vzájemně podíly věkové kategorie mužů a žen, až do 54 let věku jsou vždy vyšší podíly u mužů (do věku 44 let zároveň byly vyšší i absolutní počty mužů). Ovšem od 55 let výše jsou vyšší podíly u věkových skupin žen (od 45 let jsou vyšší i absolutní počty žen). Vysvětlením je skutečnost, že se dlouhodobě rodí více chlapců, na druhé straně se ženy dožívají vyššího věku.

V rámci České republiky byl podíl obyvatel tzv. dětské složky (0 až 14 let) v roce 2005 na úrovni 14,6 %. Jihomoravský kraj byl podílem 14,4 % ve srovnání s ostatními kraji až na 12. místě, resp. byl tento podíl třetí nejnižší (nejvyšší podíl byl v Ústeckém kraji – 15,7 % a nejnižší v Hlavním městě Praze – 12,3 %). Podíl obyvatel poproduktivního věku (osoby starší 65 let) v České republice dosáhl hodnoty 14,2 %, již zmíněný podíl 14,8 % řadil Jihomoravský kraj na třetí místo (nejvyšší podíl v Hlavním městě Praze – 15,6 % a nejnižší pak v Ústeckém kraji – 12,6 %). Pro úplnost – podíl obyvatel ve věku 15 až 64 let činil 70,8 % (v ČR 71,1 %) a byl desátý nejvyšší. V důsledku relací zastoupení věkových skupin pak průměrný věk obyvatele Jihomoravského kraje v roce 2005 dosáhl 40,3 roku (spolu s Královéhradeckým krajem třetí nejvyšší, krajní hodnoty Hlavní město Praha – 41,7 roku a Ústecký kraj – 39,0 roku).

Vzájemnými poměry mezi počty osob v dětském a tzv. produktivním a poproduktivním věku jsou konstruovány indexy – index stárí, index závislosti (I, II) a index ekonomického zatížení. **Index stárí** udává počet osob starších 65 let na 100 dětí ve věku 0 až 14 let. V Jihomoravském kraji dosáhl v roce 2005 hodnoty 102,4 (v roce 2000 to bylo 89,7) a byl třetí nejvyšší v České republice. Zvyšující se index stárí vyjadřuje fakt, že počet osob přecházející v daném období do skupiny poproduktivního věku je vyšší, než počet narozených dětí.

Index závislosti I udává počet dětí na 100 osob ve věku 15 až 64 let (pokles z 23,0 na 20,4), **index závislost II** udává počet osob starších než 65 let na 100 osob ve věku 15 až 64 let (změna z 20,6 na 20,9) a konečně **index ekonomického zatížení** udává počet dětí a počet osob starších 65 let na 100 osob ve věku 15 až 64 let (pokles 43,6 na 41,3). Uvedené hodnoty potvrzují vedle zvýšení počtu osob v produktivním věku i pokles počtu dětí a zvýšení počtu osob v poproduktivním věku. Do budoucna v souladu s projekcí obyvatelstva je možno očekávat rostoucí hodnotu indexu závislosti II a tím i indexu ekonomického zatížení především z důvodu nárůstu počtu osob starších 65 let na úkor osob v produktivním věku.

Vzdělanostní struktura

Složení obyvatelstva staršího 15-ti let podle dosaženého vzdělání je z pohledu lidských zdrojů popisem jejich kvality, v časovém srovnání pak zhodnocením kvalitativních změn. Základním zdrojem pro zachycení stavu vzdělanosti jsou výsledky Sčítání lidu, domů a bytů 2001 doplněné ze zdrojů výběrového šetření pracovních sil za jednotlivé roky sledovaného období.

Podle SLDB žilo v Jihomoravském kraji k 1. 3. 2001 celkem 947,6 tisíc osob starších 15-ti let (bez promítnutí změn hranic kraje). Jejich vzdělanostní strukturu z hlediska dosaženého vzdělání, pohlaví, věkových skupin, velikostních skupin obcí, či dlouhodobých změn přibližují podle výsledků SLDB 2001 textové tabulky 2.1.3 až 2.1.6. **Základní vzdělání** včetně neukončeného mělo ke dni sčítání 2001 celkem 220,8 tisíc osob starších 15-ti let, což bylo 23,3 % obyvatel kraje. Nejvyšší podíl osob se základním vzděláním byl ve věkové skupině obyvatel 65 a více let, a to 43,1 %. Následovala věková skupina do 24 let s 41,1 % (většina osob v této věkové skupině byla ještě zapojena v procesu vzdělávání). V absolutních počtech osob se základním vzděláním převažovaly ženy, bylo jich dvakrát více než mužů (71,7 tisíc mužů – 15,8 % z celku a 149,1 tisíc žen – 30,2 % z celku).

V závislosti na velikostní skupině obcí lze konstatovat, že s rostoucí velikostní skupinou obce klesá podíl osob se základním či neukončeným vzděláním (zřejmě spjatost s věkovou strukturou, kdy v nejmenších obcích byla převaha starších občanů). Z dlouhodobého pohledu se podíl osob se základním vzděláním výrazně snížil (při sčítání v roce 1991 celkem 300,4 tisíc osob tvořilo 33,4 % celku, roli hrálo vyšší zastoupení osob v přípravě na povolání či dalším studiu). Oproti republikovému podílu byl podíl kraje v této kategorii vzdělání o 0,3 bodu vyšší. Nejnižší podíl základního vzdělání v roce 2001 vykazovalo Hlavní město Praha (14,5 %), nejvíce Karlovarský kraj (27,9 %), Jihomoravský kraj měl šestý nejnižší podíl osob se základním vzděláním či bez vzdělání.

Tab. 2.1.3 Obyvatelstvo ve věku 15 a více let podle vzdělání (SLDB 2001)

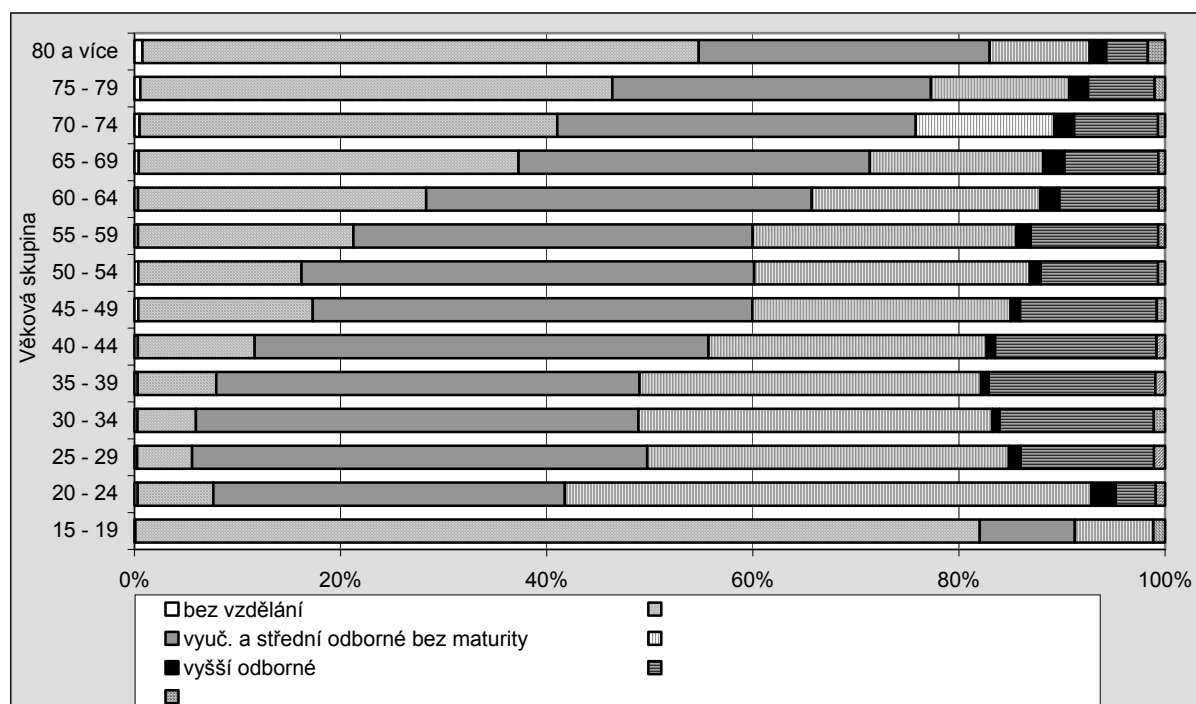
	Jihomoravský kraj			ČR celkem		
	celkem	muži	ženy	celkem	muži	ženy
Obyvatelstvo celkem	947 580	454 605	492 975	8 575 198	4 133 067	4 442 131
v tom vzdělání (%):						
základní včetně neukončeného	23,3	15,8	30,2	23,0	16,5	29,1
vyučení bez maturity	20,2	25,7	15,1	20,5	25,7	15,7
střední odborné bez maturity	16,9	19,4	14,6	17,4	19,6	15,4
vyučení s maturitou	1,4	1,9	0,9	1,5	2,0	1,0
úplné střední všeobecné s maturitou	5,2	3,9	6,4	5,0	3,7	6,2
úplné střední odborné s maturitou	18,0	16,4	19,5	18,4	17,0	19,7
nástavbové studium	2,2	1,5	2,9	2,2	1,5	2,8
vyšší odborné	1,2	1,2	1,3	1,3	1,2	1,3
vysokoškolské	9,7	11,9	7,7	8,5	10,1	7,0
v tom (%):						
univerzitní	38,8	25,3	58,2	39,7	26,7	57,2
technické	34,4	48,4	14,5	30,1	43,6	11,8
ekonomické	10,7	9,7	12,2	14,5	12,9	16,7
zemědělské a veterinární	7,6	8,7	6,0	6,1	7,5	4,3
umělecké	1,6	1,6	1,7	1,8	1,7	1,9
ostatní	6,8	6,4	7,3	7,7	7,5	8,1
z vysokoškolského bakalářské	5,1	4,2	6,2	6,3	5,4	7,6
vědecká příprava	0,6	1,0	0,2	0,4	0,6	0,2
bez vzdělání	0,3	0,3	0,4	0,4	0,4	0,5
nezjištěno	0,9	1,0	0,8	1,3	1,5	1,2

Osob s **učňovským vzděláním a vzděláním středním bez maturity** bylo 351,0 tisíc, tvořily 37,0 % obyvatel starších 15-ti let a byly nejpočetnější skupinou. Tento typ vzdělání měl největší zastoupení ve skupině osob ve věku 25 až 34 let, a to 43,6 %. V absolutních počtech měli převahu muži (204,7 tisíc mužů a 146,3 tisíc žen), z mužů toto vzdělání mělo 45,0 % z celkového počtu (nejvyšší zastoupení ze všech kategorií vzdělání), u žen to bylo pouze 29,7 %. Osoby s touto úrovní vzdělání měly převahu ve všech velikostních skupinách obcí kromě nejvyšší velikostní kategorie, opět platilo, že s rostoucí velikostní skupinou obce klesá podíl osob s učňovským vzděláním. Z pohledu vývoje došlo ke zvýšení počtu (v roce 1991 309,8 tisíc osob) i ke zvýšení podílu na celku - o 2,5 bodu. Proti celorepublikovému podílu (činil 37,9 %) byla krajská hodnota o 0,9 bodu nižší. Ve srovnání s ostatními kraji byl v Jihomoravském kraji druhý nejnižší podíl osob s učňovským a středním vzděláním bez maturity (nejnižší v Praze - 28,8 % a nejvyšší v Pardubickém kraji – 40,8 %).

Tab. 2.1.4 Obyvatelstvo ve věku 15 a více let podle věku a nejvyššího ukončeného vzdělání (SLDB 2001)

	Obyvatelstvo ve věku 15 a více let celkem	z toho ve věkové skupině					
		15 - 24	25 - 34	35 - 44	45 - 54	55 - 64	65 a více
Celkem	947 580	170 182	169 990	150 995	171 508	123 317	161 588
z toho se vzděláním (%):							
základním vč. neukončeného	23,3	41,1	5,5	9,5	16,4	23,9	43,1
učňovským a stř. bez maturity	37,0	22,8	43,6	42,5	43,3	38,2	32,4
středním s maturitou vč. vyššího	28,1	32,7	35,7	30,9	26,9	25,7	15,6
vysokoškolským	10,3	2,1	13,8	15,9	12,3	11,2	7,3

Graf 4 Vzdělání obyvatel Jihomoravského kraje podle věkových skupin (SLDB 2001)

Osob se **středním vzděláním s maturitou včetně vyššího vzdělání** bylo 266,1 tisíc, což bylo 28,1 % obyvatel ve věku nad 15 let (28,4 % za Českou republiku). Z hlediska věku těchto osob jich bylo nejvíce ve stáří 25 až 34 let, a to 35,7 %. Tento druh vzdělání měl v jednotlivých věkových skupinách osob produktivního věku relativně nejrovnoměrnější zastoupení. U osob této úrovně vzdělání byl vyšší počet žen (152,8 tisíc žen a 113,3 tisíc mužů), podíl žen s tímto vzděláním tvořil 31,0 % (nejvyšší zastoupení ze všech druhů vzdělání), u mužů 24,9 %. Osoby s touto úrovní vzdělání měly převahu pouze v největší velikostní skupině obcí. Platilo obrácené pravidlo než u výše uvedených kategorií vzdělání, a to, že s rostoucí velikostní skupinou obce se zvyšoval i podíl osob se středním vzděláním. Proti roku 1991 byl podíl na celku o 5,3 bodu vyšší. Nejvyšší podíl osob se středním vzděláním s maturitou byl v Praze (35,7 %), nejnižší v Ústeckém kraji (25,2 %), Jihomoravský kraj měl spolu s Pardubickým krajem pátý nejvyšší podíl těchto osob.

Tab. 2.1.5 Obyvatelstvo ve věku 15 a více let podle vzdělání a velikostních skupin obcí (SLDB 2001)

	Obyvatelstvo ve věku 15 a více let celkem	Podíl obyvatel podle dosaženého vzdělání (%)					
		základní a neukončené	učňovské a střední bez maturity	střední s maturitou vč. vyššího	vysokoškolské	nezjištěné	bez vzdělání
Kraj celkem	947 580	23,3	37,0	28,1	10,3	0,9	0,3
v tom obce s počtem obyvatel:							
do 199	11 967	33,0	43,6	19,0	3,4	0,7	0,4
200 - 499	55 284	31,2	44,4	19,7	3,4	0,8	0,5
500 - 999	104 440	28,8	44,0	21,2	4,5	0,7	0,8
1 000 - 4 999	237 552	27,0	42,1	24,2	5,6	0,7	0,4
5 000 - 19 999	104 748	22,3	38,8	29,1	8,4	1,0	0,4
20 000 - 49 999	111 425	22,9	35,2	30,9	9,8	0,9	0,3
50 000 a více	322 164	17,5	29,6	33,7	17,9	1,1	0,2

Osob **vysokoškolsky vzdělaných** bylo ke dni sčítání 2001 celkem 97,8 tisíc, což bylo 10,3 % z obyvatel starších 15-ti let. Podle věku 15,9 % z nich bylo ve věkové kategorii 35 až 44 let a 13,8 % ve věku 25 až 34 let. Z celkového počtu bylo 58,9 tisíc mužů a 38,9 tisíc žen, podíl mužů s vysokoškolským vzděláním činil

13,0 %, u žen pak 7,9 %. Nejvyšší podíl osob vysokoškolsky vzdělaných byl v obcích s počtem obyvatel vyšším než 50 000, také zde platilo, že se zvyšující se velikostní skupinou obce se zvyšoval i podíl osob s vysokoškolským vzděláním. Proti roku 1991 se podíl vysokoškoláků zvýšil o 1,9 bodu. Podíl za kraj byl proti údaji za Českou republiku o 1,4 bodu vyšší, počet vysokoškolsky vzdělaných osob, žijících v kraji, tvořil 12,8 % vysokoškoláků v republice. Po Hlavním městě Praze, kde bylo 18,8 % obyvatel s vysokoškolským vzděláním, byl Jihomoravský kraj na druhém místě, nejnižší podíl vysokoškoláků byl v Ústeckém kraji – 5,4 %.

Tab. 2.1.6 Obyvatelstvo ve věku 15 a více let podle pohlaví a nejvyššího ukončeného vzdělání (SLDB 2001)

		Celkem		Muži		Ženy	
		počet	%	počet	%	počet	%
Obyvatelstvo ve věku 15 a více let	1991	898 326	100,0	426 787	100,0	471 539	100,0
	2001	947 580	100,0	454 605	100,0	492 975	100,0
z toho se vzděláním:							
základním vč. neukončeného	1991	300 360	33,4	101 623	23,8	198 737	42,1
	2001	220 758	23,3	71 684	15,8	149 074	30,2
učňovským a stř. bez maturity	1991	309 803	34,5	182 920	42,9	126 883	26,9
	2001	351 000	37,0	204 679	45,0	146 321	29,7
středním s maturitou vč. vyššího	1991	204 475	22,8	90 088	21,1	114 387	24,3
	2001	266 099	28,1	113 309	24,9	152 790	31,0
vysokoškolským	1991	75 131	8,4	48 141	11,3	26 990	5,7
	2001	97 824	10,3	58 919	13,0	38 905	7,9

Trendy, které vyplynuly z výsledků sčítání, obecně potvrzují i údaje získané z výběrového šetření pracovních sil. Počet osob se základním vzděláním v roce 2005 byl proti roku 2001 o 13,5 % nižší a jejich podíl na celku se snížil z 23,8 % na 22,3 %. Nejvýraznější pohyb byl zaznamenán u vysokoškoláků, jejich počet se zvýšil o více než 30 % a podíl na celku vzrostl z 9,7 % na 11,8 %. Z hlediska pohlaví byl zaznamenán odlišný vývoj u mužů a žen jen v kategorii vzdělání střední s maturitou, když počet mužů s tímto vzděláním poklesl o 2,6 %, kdežto počet žen vzrostl o 4,1 %.

Tab. 2.1.7 Vzdělání populace (VŠPS)

tis. osob

	2001	2002	2003	2004	2005	Index 2005/2001
Obyvatelstvo ve věku 15 a více let	947,8	948,9	951,9	956,6	961,8	101,5
v tom podle vzdělání a ISCED 97:						
základní a bez vzdělání	225,6	211,3	207,4	199,5	195,0	86,5
střední bez maturity	327,8	330,2	347,0	352,0	340,5	103,9
střední s maturitou	301,9	295,9	284,8	284,8	305,5	101,2
vysokoškolské	92,4	111,5	112,4	120,0	120,7	130,6
Muži	454,5	454,9	456,6	459,3	462,3	101,7
v tom podle vzdělání a ISCED 97:						
základní a bez vzdělání	73,0	67,4	66,1	65,1	65,0	89,0
střední bez maturity	194,4	194,3	204,7	209,4	199,7	102,8
střední s maturitou	131,1	124,7	118,6	115,1	127,6	97,4
vysokoškolské	56,1	68,6	67,2	69,7	69,8	124,5
Ženy	493,2	494,0	495,3	497,3	499,5	101,3
v tom podle vzdělání a ISCED 97:						
základní a bez vzdělání	152,6	143,9	141,3	134,5	130,1	85,2
střední bez maturity	133,5	135,9	142,3	142,6	140,7	105,4
střední s maturitou	170,8	171,2	166,2	169,7	177,8	104,1
vysokoškolské	36,3	42,9	45,2	50,3	50,9	140,1

Vývoj vzdělanostní struktury, resp. v obecnosti proces změny kvality lidských zdrojů, v mezidobí mezi sčítáními i v posledních letech sledovaného období probíhal příznivě. Snížení podílu osob se základním vzděláním bylo doprovázeno především zvýšením podílu osob se středním vzděláním. Postavení kraje v zastoupení osob se vzděláním s maturitou nebo s vysokoškolským vzděláním bylo nadprůměrné.

Zdravotní stav obyvatelstva

V roce 2005 se v Jihomoravském kraji živě narodilo 11,1 tisíc dětí, což bylo o 1,5 tisíce dětí více než v roce 2000. Ve sledovaném období se počet narozených dětí postupně zvyšoval a v součtu se v kraji narodilo 61,4 tisíc dětí. Počet narozených dětí byl v roce 2005 čtvrtý nejvyšší v republice (nejvíce dětí se narodilo v Moravskoslezském kraji – 12,2 tisíc, nejméně v Karlovarském – 3,0 tisíc), pro porovnání s ostatními kraji je však vhodnější použít počet živě narozených dětí v poměru na 1 000 obyvatel středního stavu. V Jihomoravském kraji dosáhl v roce 2005 tento ukazatel hodnoty 9,9 (za Českou republiku 10,0) a mezi ostatními kraji se umístil na 9. místě (nejvyšší přepočtený počet narozených dětí byl v Ústeckém kraji – 10,6, nejnižší pak ve Zlínském kraji – 9,6).

Tab. 2.1.8 Naděje dožití podle pohlaví a věku

	2001 - 2002		2002 - 2003		2003 - 2004		2004 - 2005	
	Jihomoravský kraj	ČR	Jihomoravský kraj	ČR	Jihomoravský kraj	ČR	Jihomoravský kraj	ČR
Naděje dožití mužů								
ve věku: 0 let	72,56	72,07	72,51	72,03	72,92	72,55	73,02	72,88
15 let	58,00	57,60	58,01	57,53	58,35	58,01	58,45	58,32
30 let	43,60	43,25	43,53	43,17	43,90	43,66	44,08	43,94
40 let	34,16	33,81	34,11	33,75	34,47	34,21	34,63	34,48
50 let	25,34	24,99	25,28	24,88	25,59	25,32	25,69	25,56
Naděje dožití žen								
ve věku: 0 let	79,17	78,54	79,26	78,51	79,61	79,04	79,72	79,10
15 let	64,57	63,99	64,66	63,93	64,97	64,44	65,13	64,48
30 let	49,85	49,26	49,91	49,17	50,17	49,67	50,32	49,72
40 let	40,11	39,53	40,18	39,44	40,43	39,92	40,57	39,97
50 let	30,70	30,13	30,76	30,05	31,02	30,51	31,17	30,56

Počet narozených dětí svým způsobem vychází ze zdravotního stavu obyvatelstva, je dán i věkovou strukturou. Základními prvky, které ovlivnily vývoj porodnosti posledních let, však byly změny v reprodukčním chování spojené s ekonomickou a sociální transformací společnosti. Co je však přímým výsledkem zdravotního stavu obyvatelstva, je úmrtnost, resp. charakteristika vymírání populace. K tomuto účelu se používají úmrtnostní tabulky, které vyjadřují intenzitu úmrtnosti dané populace. Výsledkem výpočtu je ukazatel naděje dožití (střední délka života). **Naděje dožití (střední délka života)** je počet roků, který pravděpodobně prožije osoba právě x-letá za předpokladu, že po celou dobu jejího dalšího života se nezmění řád vymírání zjištěný úmrtnostní tabulkou. Ukazatel se používá nejčastěji ve formě naděje dožití (střední délka života) při narození – kolik roků se dožije osoba právě narozená.

Údaje o střední délce života se podstatně liší podle pohlaví. Biologicky je dáno, že se rodí více chlapců (na 100 narozených dívek v průměru připadá 106 narozených chlapců), biologicky je ovšem také dáno, že u mužů je ve vyšších věkových skupinách dána vyšší pravděpodobnost úmrtí a tím je celkově dána nižší naděje dožití (střední délka života). Dítě mužského pohlaví, které se v roce 2005 narodilo v Jihomoravském kraji, mělo naději dožití 73,02 let, dítě ženského pohlaví 79,72 let. Obě tyto hodnoty byly nad republikovým průměrem a ve srovnání s ostatními kraji v popředí – u žen čtvrté a u mužů šesté místo. Ovšem rozdíl mezi kraji s nejnižší a nejvyšší hodnotou naděje na dožití byl dost výrazný – nejvyšších hodnot dosahuje Hlavní město Praha (74,67 roků u mužů a 80,01 u žen), nejnižších Ústecký kraj (70,76 let u mužů a 77,23 u žen).

Z vývoje naděje dožití lze usuzovat na zlepšování zdravotního stavu obyvatelstva, neboť střední délka života se stále zvyšuje. Proti roku 2000 vzrostla v Jihomoravském kraji o 1,12 roku u mužů (za ČR o 1,23) a o 1,05 roku u žen (za ČR o 0,75).

Pouze dílčím indikátorem zdravotního stavu obyvatelstva může být i **míra pracovní neschopnosti** (vyjadřovaná jako procento pracovní neschopnosti). V roce 2005 bylo v Jihomoravském kraji 496,4 tisíc nemocensky pojištěných osob, z tohoto počtu bylo v průměru každý den v pracovní neschopnosti 32,2 tisíc osob, průměrné procento pracovní neschopnosti tak činilo 6,492. Ukazatele pracovní neschopnosti a jejich vývoj lze zřetelně oddělit lety 2003 a 2004. Do roku 2003 byl denní stav práce neschopných v průměru o více než 4 tisíce osob vyšší, než činil průměr let 2004 a 2005, od roku 2004 se výrazně zvýšila průměrná doba trvání jednoho případu neschopnosti, v těchto letech meziročně kleslo průměrné procento pracovní neschopnosti o 1,001 bodu. Jednou z příčin tohoto zlomu byla i právní úprava v oblasti nemocenského pojištění, úprava výpočtu nemocenských dávek.

Tab. 2.1.9 Pracovní neschopnost pro nemoc a úraz

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	Index 2005/2000
Počet nemocensky pojištěných osob	498 511	496 036	492 865	495 598	488 910	496 411	99,6
Průměrný denní stav práce neschopných (v osobách)	34 688	35 490	35 593	35 495	30 124	32 229	92,9
Průměrná doba trvání 1 případu pracovní neschop. (kal. dny)	29,6	30,2	32,2	32,1	35,9	34,5	116,6
v tom:							
pro nemoc	28,9	29,5	31,6	31,4	35,2	33,7	116,7
pro pracovní úrazy	41,9	42,6	43,3	44,7	45,3	46,8	111,8
pro ostatní úrazy	40,1	39,7	40,9	43,0	44,6	45,7	114,0
Průměrné procento pracovní neschopnosti celkem	6,958	7,155	7,222	7,162	6,161	6,492	-0,466
v tom:							
pro nemoc	6,388	6,597	6,643	6,598	5,617	5,941	¹⁾ -0,447
pro pracovní úrazy	0,212	0,215	0,214	0,205	0,207	0,215	¹⁾ 0,003
pro ostatní úrazy	0,359	0,342	0,365	0,359	0,337	0,336	¹⁾ -0,023

¹⁾ rozdíl 2005 - 2000 v procentních bodech

Nejvyšší procento pracovní neschopnosti v roce 2005 vykazoval kraj Moravskoslezský (7,225) a Zlínský (7,168), nejnižší Hlavní město Praha (4,706) a Středočeský kraj (5,673), v Jihomoravském kraji to byla šestá nejvyšší hodnota. Všeobecně je dáána do souvislosti s procentem pracovní neschopnosti úroveň nezaměstnanosti. Pravdou je, že Praha a Středočeský kraj jsou regiony s nejnižší nezaměstnaností, i Jihomoravský kraj vcelku odpovídá pátou nejvyšší mírou registrované nezaměstnanosti. Relaci se však vymyká Ústecký kraj, který měl nejvyšší míru registrované nezaměstnanosti (následoval Moravskoslezský kraj), ovšem procento pracovní neschopnosti měl čtvrté nejnižší.

Tab. 2.1.10 Hlášená onemocnění podle sledovaných příčin u obyvatel v produktivním věku

Pramen: ÚZIS ČR

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	Index 2005/2000
Nemoci z povolání celkem	136	106	112	156	133	88	64,7
Na 100 000 nemocensky pojištěných	27,3	21,4	22,7	31,5	27,2	17,7	64,9
Hlášená onemocnění - zhoubné novotvary	6 351	6 372	6 964	7 309	.	.	x
z toho muži ve věku: 15 - 29 let	39	44	45	36	.	.	x
30 - 49 let	260	252	245	292	.	.	x
50 - 69 let	1 378	1 474	1 558	1 595	.	.	x
z toho ženy ve věku: 15 - 29 let	99	100	122	123	.	.	x
30 - 49 let	486	485	496	606	.	.	x
50 - 69 let	1 294	1 243	1 373	1 383	.	.	x
Hlášená onemocnění - tuberkulóza	129	121	127	124	127	131	101,6
z toho muži ve věku: 15 - 29 let	6	6	16	7	11	10	166,7
30 - 49 let	16	18	26	31	44	31	193,8
50 - 69 let	30	32	30	36	27	42	140,0
z toho ženy ve věku: 15 - 29 let	5	3	5	-	8	6	120,0
30 - 49 let	8	12	10	9	11	7	87,5
50 - 69 let	15	9	6	11	9	5	33,3

Do oblasti pracovní neschopnosti spadají i **nemoci z povolání**. V tomto směru se situace vyvíjela pozitivně, neboť počet nově hlášených nemocí v Jihomoravském kraji poklesl, 88 nových případů v roce 2005 představoval podíl 6,6 % z celorepublikového počtu (1 340 případů). Nejvíce nově hlášených nemocí z povolání bylo v Moravskoslezském kraji (246), ovšem v přepočtu na sto tisíc nemocensky pojištěných byla nejméně příznivá situace v Plzeňském kraji (v přepočtu 59,5 případů). Jihomoravský kraj byl přepočteným počtem po Hlavním městě Praze (5,9 případů) na druhém místě pomyslného žebříčku. Zřejmě ale je, že nemoci z povolání ani tak nevyplývají ze zdravotního stavu obyvatelstva, ale spíše souvisí se skladbou odvětví činnosti pracujících.

K podrobně sledovaným onemocněním, související se zdravotním stavem, resp. úmrtností, patří novotvary a tuberkulóza. Zhoubné novotvary jsou tzv. novodobým strašidlem, a to i přesto, že nejsou nejčastější příčinou úmrtí (z příčin tvoří zhruba čtvrtinu, když více než polovinu příčin úmrtí tvoří nemoci oběhové

soustavy). Podle dostupných dat se počet nově hlášených onemocnění v uvedených 4 letech postupně zvyšoval. Z pohledu pohlaví a věkové skladby je podstatný rozdíl mezi pohlavími v souhrnu dvou věkových skupin 15 až 49 let. Počet žen v této skupině s onemocněním zločinnými novotvarami byl v jednotlivých letech dvojnásobný proti počtu mužů, ve věkové skupině 50 až 69 let však už převažovali muži. V součtu obou pohlaví uvedené věkové kategorie 15 – 69 let tvořily vždy 55 % z celkového počtu hlášených onemocnění, takže 45 % těchto onemocnění připadlo na osoby starší 70-ti let.

Hlášená onemocnění tuberkulózou jsou početně nesrovnatelná s novotvarami, nepominutelné jsou však z pohledu zdravotních rizik. Výskyt tuberkulózy se nijak dramaticky nezvyšoval. Obecně byl výskyt častější u mužů, v jednotlivých letech tvořili přibližně dvě třetiny z celkového počtu. Z hlediska věku byly např. v roce 2005 postiženy všechny věkové skupiny, na rozdíl od počátku sledovaného období, kdy nemocní byli především z řad vyšších věkových kategorií.

Tab. 2.1.11 Úmrtnost podle pohlaví a věku

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	Index 2005/2000
Zemřelí celkem	12 159	11 726	12 025	12 171	11 659	12 059	99,2
Zemřelí na 1 000 obyvatel	10,6	10,3	10,6	10,8	10,3	10,7	100,4
Zemřelí muži na 1 000 mužů	11,1	10,6	11,1	11,1	10,8	11,0	99,3
ve věku: 15 - 29 let	0,9	0,8	0,8	0,6	0,9	0,8	90,5
30 - 39 let	1,6	1,4	1,5	1,5	1,3	1,3	83,4
40 - 49 let	4,8	4,4	4,1	4,2	3,8	3,6	75,1
50 - 59 let	10,7	10,3	10,8	10,5	10,1	10,7	100,7
60 - 69 let	26,0	24,2	24,5	23,7	23,1	22,5	86,5
70 a více let	84,0	79,7	82,6	82,5	78,2	81,1	96,6
Zemřelé ženy na 1 000 žen	10,3	10,2	10,4	10,6	10,0	10,3	100,2
ve věku: 15 - 29 let	0,3	0,3	0,3	0,3	0,2	0,3	89,6
30 - 39 let	0,7	0,6	0,7	0,6	0,6	0,5	68,1
40 - 49 let	2,0	1,8	1,6	1,7	1,7	1,7	86,2
50 - 59 let	4,7	4,5	4,2	4,5	3,9	4,3	91,7
60 - 69 let	10,9	11,0	11,2	10,6	10,6	9,8	89,6
70 a více let	63,9	62,9	63,3	64,9	60,6	63,1	98,7

V roce 2005 v Jihomoravském kraji zemřelo 12,1 tisíc osob, tedy o 100 osob méně než v roce 2000. Úroveň **hrubé míry úmrtnosti** (počet zemřelých na 1 000 obyvatel středního stavu) byla ve sledovaném období na úrovni republikových hodnot. V roce 2005 byla hodnota 10,7 zemřelých vyšší o 0,1 bodu proti roku 2000, v tomto případě je však třeba hledat souvislost s poklesem celkového počtu obyvatel.

Tab. 2.1.12 Zemřelí podle příčin smrti

	2000		2005		Rozdíl 2005 - 2000 v bodech	
	Jihomoravský kraj	ČR	Jihomoravský kraj	ČR	Jihomoravský kraj	ČR
Zemřelí celkem	12 159	109 001	12 059	107 938	99,2	99,0
z toho vybrané příčiny (%):						
některé infekční a parazitární nemoci	0,1	0,2	0,3	0,4	0,1	0,1
novotvary	25,8	26,3	25,3	26,2	-0,5	-0,2
nemoci oběhové soustavy	56,3	53,4	53,0	51,1	-3,3	-2,3
nemoci dýchací soustavy	3,6	4,5	5,9	5,6	2,3	1,0
nemoci trávicí soustavy	3,9	3,9	4,1	4,5	0,2	0,6
vnější příčiny nemoci a úmrtnosti	6,3	6,5	5,9	5,9	-0,4	-0,6

¹⁾ změna v %

Hrubá míra úmrtnosti mužů v jednotlivých letech vždy převyšovala úmrtnost žen. Zajímavý pohled dávají údaje o **specifické úmrtnosti** podle pohlaví (počet zemřelých podle pohlaví v určitém věku na 1 000 osob v dané věkové skupině). Se zvyšující se věkovou skupinou bez ohledu na pohlaví roste i specifická úmrtnost. Ovšem srovnání specifické úmrtnosti podle pohlaví v jednotlivých věkových skupinách se výrazně liší, a to v neprospěch mužů. Ve věkové skupině 15 až 29 let je specifická úmrtnost mužů vyšší v průměru jen o 0,5 bodu a ve skupině 30 až 39 let o 0,8 bodů. Ovšem ve skupině 40 až 49 let je to o 2,4 bodu a ve skupině 50 až 59 let už v průměru o 6,2 bodů. Pro úplnost – ve skupině 60 až 69 let je průměr u mužů vyšší o 13,3 bodu a v poslední skupině 70 a více let o 18,2 bodu.

Tab. 2.1.13 Zemřelí v produktivním věku podle vybraných hlavních příčin smrti a pohlaví

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	Index 2005/2000
Zhoubné novotvary	3 121	3 014	3 121	3 111	2 960	3 025	96,9
v tom: muži	1 713	1 633	1 762	1 670	1 641	1 679	98,0
z toho ve věku: 15 - 29 let	14	9	6	6	8	5	35,7
30 - 49 let	128	91	94	83	66	90	70,3
50 - 69 let	724	751	758	762	737	758	104,7
ženy	1 408	1 381	1 359	1 441	1 319	1 346	95,6
z toho ve věku: 15 - 29 let	4	5	10	6	8	3	75,0
30 - 49 let	91	86	77	84	72	75	82,4
50 - 69 let	463	783	436	473	428	471	101,7
Nemoci oběhové soustavy	6 847	6 516	6 762	6 766	6 431	6 388	93,3
v tom: muži	3 155	2 904	3 016	3 050	2 882	2 851	90,4
z toho ve věku: 15 - 29 let	5	11	7	6	6	1	20,0
30 - 49 let	123	99	95	95	88	83	67,5
50 - 69 let	857	746	820	760	749	749	87,4
ženy	3 692	3 612	3 746	3 716	3 549	3 537	95,8
z toho ve věku: 15 - 29 let	4	5	4	5	-	4	100,0
30 - 49 let	34	35	32	34	40	26	76,5
50 - 69 let	351	323	361	326	338	292	83,2

Mezi příčinami smrti dlouhodobě vévodí nemoci oběhové soustavy, jež jsou důvodem více než poloviny úmrtí. Druhou nejčastější příčinou jsou zhoubné novotvary se zhruba čtvrtinovým podílem. Skutečnost, že více než tři čtvrtiny úmrtí jsou způsobeny těmito příčinami, byla společná s malými odchylkami všem krajům. Ve srovnání roku 2005 s rokem 2000 byl v Jihomoravském kraji zaznamenán mezi příčinami pokles podílu novotvarů – o 0,5 bodu, v obou krajních letech byl tento podíl nižší i proti průměru České republiky, který se také snížil, a to o 0,2 bodu. Obdobná situace byla u úmrtí z důvodu nemocí oběhové soustavy, v kraji se jejich podíl snížil o 3,3 bodu (v rámci ČR o 2,3 bodu) a byl proti republikovému průměru v obou letech také nižší.

Z údajů o počtu zemřelých na nemoci oběhové soustavy či zhoubné novotvary vyplývá, že na zhoubné novotvary umírali více muži, ze souhrnu zemřelých tvořili 55 %. Opačná situace je u nemocí oběhové soustavy, na něž umíraly více ženy, když ze souhrnu zemřelých tvořily také 55 %. Z pohledu na věkové skupiny podle pohlaví lze konstatovat, že u mužů v té které věkové skupině se počty zemřelých podle obou uvedených příčin nijak výrazně nelišily. Ovšem u žen ve věkové skupině 30 až 49 let byly počty zemřelých na novotvary proti nemocím oběhové soustavy v průměru dvojnásobné a ve skupině 50 až 69 let byly počty zemřelých na novotvary v průměru o 35 % vyšší.

Zdravotní stav obyvatelstva obecně souvisí s jeho věkovou strukturou, mírou ekonomické aktivity. Svoji roli může sehrávat i životní prostředí, zastoupení městského či venkovského osídlení, dostupnost a úroveň lékařské péče. Ovšem rozhodujícím a v poslední době stále častěji zdůrazňovaným faktorem, který ovlivňuje zdravotní stav obyvatelstva, je jeho životní styl. Každému jedinci je od přírody dán určitý stupeň zdraví, ovšem vlastní péče o zdraví se musí stát součástí jeho běžného života a jeho prvořadým zájmem.

Migrace

Stěhování v posledních letech zásadním způsobem ovlivňuje počty obyvatel v jednotlivých krajích i v celé republice. Změna počtu obyvatel migrací znamená i změnu v kvalitě lidského potenciálu, mění se věková, vzdělanostní a kvalifikační struktura obyvatelstva. Vzhledem k dlouhodobému přirozenému úbytku obyvatel v Jihomoravském kraji bylo migrační saldo (rozdíl mezi počtem přistěhovalých do kraje a počtem vystěhovalých z kraje) v posledních třech letech zdrojem celkové přírůstky obyvatel.

V období let 2000 až 2005 se do Jihomoravského kraje přistěhovalo celkem 50,2 tisíce osob, z kraje se vystěhovalo 46,2 tisíce osob, stěhováním se tak zvýšil počet obyvatel o téměř 4 tisíce osob. Pouze ve dvou letech bylo saldo stěhování záporné (v roce 2001 minus 1 463 osob a v roce 2002 minus 827 osob), ve zbývajících čtyřech letech bylo saldo kladné, přičemž v roce 2003 dosáhlo nejvyšší hodnoty, a to téměř 3 tisíce osob. Z rozlišení podle pohlaví vyplývá, že se stěhují více muži, mezi vystěhovalými tvořili 55,5 % a mezi přistěhovalými pak 55,4 %.

Tab. 2.1.14 Přistěhovalí podle pohlaví a věku

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	Úhrn 2000 - 2005
Přistěhovalí celkem	4 911	5 513	8 299	11 319	10 673	9 494	50 209
z toho ženy	2 540	2 673	3 825	4 621	4 593	4 161	22 413
z celku ve věku:							
0 - 4 let	313	370	477	435	440	469	2 504
5 - 14 let	491	498	700	621	631	605	3 546
15 - 19 let	296	267	406	629	473	374	2 445
20 - 24 let	959	938	1 347	2 230	1 752	1 394	8 620
25 - 34 let	1 479	1 800	2 768	3 719	3 757	3 465	16 988
35 - 44 let	541	762	1 239	1 811	1 760	1 495	7 608
45 - 54 let	346	415	697	1 158	1 110	961	4 687
55 - 64 let	212	204	338	364	405	378	1 901
65 a více let	274	259	327	352	345	353	1 910

Nejpočetnější věkovou skupinu stěhujících se obyvatel tvořily ve sledovaném období osoby ve věku 25 až 34 let (u přistěhovalých 33,8 % a vystěhovalých 31,7 %), tato věková skupina také představuje nejvyšší (téměř 60 %) podíl na celkovém kladném saldu migrace. Pokud zjednodušíme členění věkových skupin na dětskou složku včetně studentů (věk 0 až 19 let), pak přistěhovalí v tomto věku tvořili 16,9 % a vystěhovalí 16,0 %. V další věkové skupině migrujících osob ve věku 20 až 64 let nebylo podstatných rozdílů v zastoupení (u přistěhovalých tvořily 79,3 % a u vystěhovalých 79,0 %). Ovšem v členění na „ekonomicky aktivní v nejlepších letech“ ve věkové skupině 20 až 44 let už byl zaznamenán přínos pro Jihomoravský kraj, když u přistěhovalých tvořily osoby v tomto věku 66,2 % a u vystěhovalých 63,7 %, celkové kladné saldo migrace osob v tomto věku představovalo 3,7 tisíc osob, tj. 94 % celkového migračního přírůstku obyvatel.

Do roku 2004 se u stěhujících se osob starších 15-ti let sledovala i vzdělanostní struktura. Z dostupných dat vyplývá, že v Jihomoravském kraji celkové saldo migrace osob se základním vzděláním a se středním vzděláním bez maturity bylo záporné, saldo osob s vysokoškolským vzděláním a se středním s maturitou bylo kladné. Zjednodušeně řečeno – stěhování mělo pozitivní vliv na vzdělanostní strukturu obyvatelstva.

Z jednotlivých okresů kraje byl nejčastějším dějištěm stěhování okres Brno-město. Svým obratem stěhování (nebo-li hrubou migrací, což je úhrn přistěhovalých a vystěhovalých za danou jednotku v daném čase) se Brno na celkovém krajském obratu stěhování v roce 2005 podílelo více než 38 procenty. Saldo migrace v Brně-městě ovšem bylo záporné (je tomu tak nepřetržitě od roku 1996), neboť zde přetrvává trend stěhování do příměstských oblastí.

Tab. 2.1.15 Vystěhovalí a saldo migrace podle pohlaví a věku

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	Úhrn 2000 - 2005	
							vystěhovalí celkem	saldo migrace
Vystěhovalí celkem	4 136	6 976	9 126	8 457	9 077	8 466	46 238	3 971
z toho ženy	2 202	3 083	3 937	3 619	3 777	3 947	20 565	1 848
z celku ve věku:								
0 - 4 let	285	348	376	349	394	552	2 304	200
5 - 14 let	409	487	606	530	462	578	3 072	474
15 - 19 let	232	367	387	410	329	301	2 026	419
20 - 24 let	783	1 143	1 343	1 544	1 785	1 191	7 789	831
25 - 34 let	1 148	2 038	2 852	2 735	2 978	2 890	14 641	2 347
35 - 44 let	402	1 061	1 526	1 271	1 375	1 405	7 040	568
45 - 54 let	290	782	1 176	880	978	873	4 979	-292
55 - 64 let	176	336	432	404	394	333	2 075	-174
65 a více let	411	414	428	334	382	343	2 312	-402

Do Jihomoravského kraje se v roce 2005 přistěhovalo 9,5 tisíc osob, dalších téměř 8 tisíc osob se stěhovalo mezi jednotlivými okresy kraje (stejně tak u vystěhovalých – z kraje se vystěhovalo 8,5 tisíc osob a 8 tisíc osob se vystěhovalo v rámci kraje). Vyrůstající význam má zahraniční migrace. V roce 2005 se ze zahraničí přistěhovalo celkem 4,3 tisíce osob (45,1 % z přistěhovalých), největší část jich byla z Ukrajiny (1 836 osob), Slovenska (789 osob) a Vietnamu (368 osob). Více než 40 % cizinců se přistěhovalo do okresu Brno-město a 21 % do okresu Brno-venkov. V letech 2003 a 2004 tvořily osoby přistěhovalé ze zahraničí dokonce více než polovinu z celkového počtu přistěhovalých. V roce 2005 se do zahraničí vystěhovalo 2,4 tisíc osob,

saldo zahraničního stěhování bylo (stejně jako v roce 2004 a 2003) kladné. Lze tedy konstatovat, že na přírůstku obyvatelstva kraje v posledních třech letech se velkou měrou podílela zahraniční migrace.

Cizinci

V návaznosti na rostoucí vliv zahraničního stěhování na počet obyvatel je nutno se zmínit i o cizincích žijících v kraji. Počty cizinců v regionu vycházejí z podkladů Ředitelství služby cizinecké a pohraniční policie Ministerstva vnitra ČR. Podle těchto údajů žilo v roce 2005 na území Jihomoravského kraje 24,2 tisíce cizinců, jejich počet se proti roku 2001 zvýšil o 6,5 tisíce osob, tj. o 36,4 %. Ve srovnání s ostatními kraji to byl třetí nejvyšší počet po Hlavním městě Praze (90,0 tisíc osob) a Středočeském kraji (35,3 tisíc osob). Na počtu cizinců žijících v České republice (278,3 tisíc osob) se kraj podílel 8,7 %.

Tab. 2.1.16 Cizinci

	2001	2002	2003	2004	2005	Změna v %	
						2005/2001	průměrná roční
Cizinci celkem¹⁾	17 756	20 039	22 668	23 913	24 234	36,4	8,1
v tom podle druhu pobytu (%):							
trvalý	32,2	30,5	29,2	34,9	38,1	5,9	x
s vízem nad 90 dní	67,8	69,5	70,8	65,1	61,9	-5,9	x
v tom podle pohlaví (%):							
muži	.	.	65,4	64,3	63,4	x	x
ženy	.	.	34,6	35,7	36,6	x	x
z toho podle státní příslušnosti:							
Slovensko	6 042	6 740	7 405	4 525	4 373	-27,6	-7,8
Ukrajina	4 742	5 850	7 398	10 143	9 840	107,5	20,0
Vietnam	1 511	1 771	1 982	2 465	2 739	81,3	16,0
v tom podle věkových skupin (%):							
0 - 14 let	²⁾ 6,7	²⁾ 7,3	²⁾ 7,6	¹⁾ 6,8	¹⁾ 7,1	²⁾ 0,4	x
15 - 64 let	²⁾ 89,9	²⁾ 89,4	²⁾ 89,2	¹⁾ 90,9	²⁾ 90,4	²⁾ 0,5	x
65 a více let	²⁾ 3,4	²⁾ 3,4	²⁾ 3,2	¹⁾ 2,3	²⁾ 2,5	²⁾ -0,9	x

¹⁾ bez osob s platným azylem

²⁾ věkové skupiny cizinců s délkou pobytu nad 1 rok

³⁾ rozdíl v bodech

Podíl cizinců na celkovém počtu obyvatel kraje v roce 2005 činil 2,1 % (v rámci republiky 2,7 %) a proti roku 2000 se zvýšil o 0,5 bodu (v ČR se podíl zvýšil o 0,6 bodu). Nejvyšší podíl cizinců na obyvatelstvu v roce 2005 byl v Hlavním městě Praze (7,6 %) a v Karlovarském kraji (4,7 %), nejnižší v kraji Olomouckém (1,2 %) a Zlínském (1,0 %), v Jihomoravském kraji byl podíl sedmý nejvyšší.

Mezi cizinci z hlediska druhu pobytu převažovaly osoby s vízem nad 90 dní, ovšem podíl cizinců s trvalým pobytem postupně vzrůstal. V roce 2005 dosáhl 38,1 % a proti roku 2001 vzrostl o 5,9 bodu. Z hlediska pohlaví mezi cizinci podle dostupných dat převažovali muži, v roce 2005 tvořili 63,4 % z celkového počtu.

Největší část cizinců, kteří žili v Jihomoravském kraji, pocházeli z Ukrajiny (40,6 %), následovali občané Slovenska (18,0 %) a Vietnamu (11,3 %). Z časového vývoje plyne, že počet státních příslušníků Ukrajiny se od roku 2001 více než zdvojnásobil, o více jak 80 % se zvýšil počet Vietnamců, ale počet Slováků se naopak snížil o téměř 28 %.

Věková skladba cizinců i přes metodické změny napovídá, že účelem jejich přítomnosti v kraji je především pracovní činnost nebo studium, neboť v celém období přibližně 90 % z nich byly osoby v produktivním věku. O zaměstnanosti cizinců je stručná zmínka v kapitole 3.2. Z jednotlivých okresů kraje byl cílem pobytu cizinců tradičně okres Brno-město, jeho postavení jistě plyne z důvodu širších možností pracovního uplatnění. Ve sledovaném období zde byla vždy více než polovina z celkového počtu cizinců, dalších přibližně 20 % bylo v okrese Brno-venkov, nejméně vyhledávaný byl okres Vyškov (zhruba 4 %).

Podíl cizinců na celkovém počtu obyvatel Jihomoravského kraje není až tak výrazný, přesto lze očekávat zvyšující se vliv na kvalitu lidských zdrojů pro rostoucí význam zahraničního stěhování. Rozhodujícím faktorem bude, aby se region nestal pouze útočištěm sociálně slabších či nepřízpůsobivých vrstev

zahraničního obyvatelstva, ale aby cizince lákal nabídkou pracovních příležitostí či možností vzdělání tak, aby se lidský potenciál dále posiloval a rozvíjel.

Projekce vývoje počtu obyvatel

Z dosavadního vývoje stavu obyvatelstva lze konstruovat očekávaný vývoj lidských zdrojů v příštích letech. V návaznosti na zpracování definitivních výsledků Sčítání lidu, domů a bytů 2001 byla zpracována populační projekce České republiky do roku 2050. Výsledky projekce je nutno interpretovat vždy podmíněně ve vztahu k použitým vstupním parametrům plodnosti a úmrtnosti. Základním údajem pro výpočet byly počty obyvatel podle pohlaví a jednotek věku v krajích České republiky, vybilancované k 31. 12. 2002 (práh projekce). Parametry plodnosti (specifické plodnosti žen) a úmrtnosti (koeficienty dožití) byly stanoveny na základě analýzy populačního vývoje, diferencované pro jednotlivé kraje podle tříletých průměrů za roky 2000-2002. Je třeba zdůraznit, že projekce za kraje **byla vypočtena bez vlivu vnitřní i zahraniční migrace**. Ukazuje tedy na hypotetický vývoj počtu a složení obyvatelstva krajů, ovlivněný pouze přirozenou měnou obyvatel. Důvodem byla skutečnost, že při odhadu migrace nebylo možno vycházet z minulých trendů a její vývoj byl prakticky nepředvídatelný.

Tab. 2.1.17 Projekce obyvatelstva Jihomoravského kraje do roku 2025 (práh projekce je rok 2002)

	Skutečnost 2005	Projekce bez migrace				
		2005	2010	2015	2020	2025
Počet obyvatel	1 130 358	1 114 875	1 103 899	1 089 676	1 071 256	1 047 530
v tom ve věku (%):						
0 - 4 let	4,6	4,5	4,6	4,5	4,3	4,0
5 - 14 let	9,9	9,9	8,8	9,3	9,3	9,0
15 - 19 let	6,3	6,3	5,7	4,4	4,7	4,9
20 - 24 let	6,9	6,9	6,4	5,7	4,4	4,8
25 - 34 let	16,8	16,7	15,4	13,4	12,3	10,4
35 - 44 let	13,4	13,4	15,1	16,9	15,7	13,8
45 - 54 let	14,1	14,1	13,3	13,3	15,2	17,2
55 - 64 let	13,3	13,4	14,3	13,4	12,8	13,0
65 a více let	14,8	14,8	16,4	19,0	21,4	22,9

Výsledky projekce obyvatelstva do roku 2025 pro Jihomoravský kraj signalizují významný pokles počtu obyvatel kraje. Již v roce 2015 by mělo v kraji být o 3,6 % obyvatel méně ve srovnání se skutečností 2005 a v roce 2025 dokonce o více než 7,3 % obyvatel méně. Pokles počtu osob žijících v kraji bude doprovázen nepříznivou změnou věkové skladby, poklesem podílu dětské složky ve prospěch růstu podílu obyvatel v produktivním, následně v poproduktivním věku, jinými slovy – populace bude i nadále stárnout.

V roce 2000 činil podíl osob ve věku do 14 let 16,0 %, v roce 2005 se podíl snížil na 14,5 %, podle projekce by podíl této věkové skupiny měl v roce 2015 klesnout na 13,8 % a v roce 2025 na 13,0 %. Osoby v produktivním věku tvořily v roce 2000 celkem 69,7 % populace kraje, v roce 2005 se jejich podíl zvýšil na 70,8 %. V prognóze se podíl postupně snižuje – v roce 2015 na 67,2 % a v roce 2025 na 64,1 %. Podíl osob v poproduktivním věku se ve sledovaném období zvýšil z počátečních 14,3 % na 14,8 % a podle projekce bude dále růst až na 22,9 % v roce 2025.

Projektované stárnutí populace kraje je možno přiblížit i výstižným relativním ukazatelem, indexem ekonomického zatížení. Je to počet dětí ve věku 0 až 14 let a počet osob ve věku nad 65 let vztažený na 100 osob v produktivním věku (zjednodušeně osoby neproduktivní na 100 osob produktivních). V roce 2000 na 100 osob v produktivním věku připadlo 43,6 osob neproduktivních, v roce 2005 to bylo jen 41,3 osob, ovšem v roce 2025 by to mělo být už 56,1 osob.

Změna věkové skladby v projekci je doprovázena změnami v demografických procesech. Postupný pokles počtu živě narozených dětí a nárůst počtu zemřelých bude příčinou vzrůstajícího přirozeného úbytku obyvatel. Zvýší se pravděpodobný věk dožití při narození, v roce 2025 by u mužů měl činit 75,6 roku a u žen 81,9 roku.

Srovnávat míru shody skutečnosti roku 2005 v kraji s projektovanými stavy je diskutabilní, neboť v projekci není zahrnuta změna hranic kraje. Pokud snížíme stav obyvatel o 7 015 obyvatel, jež bydleli v 25 obcích, které se staly od roku 2005 součástí Jihomoravského kraje, stav obyvatel se sníží na 1 123 343 osob. Rozdíl proti projekci by činil 8 468 osob. Vzhledem k tomu, že přírůstek obyvatel stěhováním za roky 2003 až 2005 představoval 5 486 osob, je pro hodnocení shody reality s projekcí znovu třeba připomenout, že v projekci vliv migrace není zohledněn.